

AGENDA

1. Studiemiddag „Roerend Erfgoed” Winschoten

Op vrijdagmiddag 11 juni 1993 wordt te Winschoten, in samenwerking met het Projectbureau Industrieel Erfgoed, een studiemiddag georganiseerd over het Roerend Industrieel Erfgoed.

Deze middag is een eerste in een serie, die FIEN samen met PIE hoopt te organiseren over dit thema, in diverse regio's van ons land.

Aan de orde komen de volgende thema's: een inleiding op het thema, het PIE-branche-onderzoek en roerend erfgoed, roerend erfgoed vanuit museaal standpunt bezien en omgaan met roerend erfgoed in de praktijk.

Deze middag wordt gehouden in hotel „Royal York”, Stationsweg 21 te Winschoten (direct tegenover station NS). De kosten bedragen f 12,50 per persoon. Geïnteresseerden kunnen zich opgeven bij de sekretaris van FIEN, Zomervaat 206f, 2033 DN Haarlem, tel. 023-353363. Men krijgt dan tijdig het programma thuisgestuurd.

2. Excursie Bosscha Genootschap

Op maandag 24 mei 1993 organiseert het Bosscha Genootschap een excursie naar PTT-research in Leidschendam. Op die dag zal prof. ir. M. Antal, algemeen directeur PTT-research, een voordracht houden over de historie en ontwikkelingen van het onderzoek bij PTT. Daarna zal een drietal projecten, zoals handschriftherkenning en het huis van de toekomst, worden bezocht. De bijeenkomst begint om 14.00 uur. U vindt het laboratorium van PTT-research aan de St. Paulusstraat 4 in Leidschendam.

Aanmelding vóór 10 mei 1993 bij: Bosscha Genootschap, p/a Werkgroep Geschiedenis der elektrotechniek, Mekelweg 4, 2628 CD Delft. Informatie: ir. P. F. Derkx, tel. 070-3855397.

3. Lezing over de geschiedenis van de microscoop

Op zaterdag 12 juni zal onder auspiciën van de Afdeling voor Geschiedenis der Techniek van het KIVI een lezing worden gehouden met als thema: „De geschiedenis van de microscoop en het onderzoek van historische microscopen”. De lezing wordt verzorgd door dr. ir. J. C. Deiman van het Universiteitsmuseum Utrecht, die in 1992 op dit onderwerp is gepromoveerd.

De microscoop is ontstaan in de 17e eeuw en is vooral in de 18e eeuw een populair wetenschappelijk instrument geworden. In de 19e eeuw wordt de microscoop door technische innovaties geperfectioneerd.

4. Excursie Zaanstreek

Op zaterdag 26 juni 1993 organiseert de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Sociale Geschiedenis (NVSG) een „buitendag” in de Zaanstreek, met als thema: het belang van historisch onderzoek voor de waardstelling van industrieel erfgoed.

Hierbij komt het PIE-onderzoek naar de industriële branches en de bedrijfsarchieven aan de orde.

's Middags is er een boottocht over de Zaan, onder begeleiding van Jur Kingma van de Stichting MBTZ, die toelichting zal geven op de vroegere en de huidige situatie van de fabrieken langs de Zaan. De dag begint om 10.15 uur in de Gemeentelijke Muziekschool, Westzijde 146 (ter hoogte van de Verkadefabrieken).

De prijs bedraagt f 45,- voor lezingen, koffie, lunch en boottocht. Opgave bij Erik Nijhof, Sjanghaidreef 9, 3564 JN Utrecht, tel. 030-623161, of door storting van f 45,- op giro 1715503 t.n.v. E. Nijhof, Utrecht, onder vermelding van: „Buitendag Zaan” en van naam en adres.

5. Sail '93 Den Helder

Van 8 tot 11 juli a.s. zal in de marinestad de manifestatie SAIL '93 worden gehouden. Naast allerlei nautische attracties en evenementen bestaat er dan ook de mogelijkheid een kijkje te nemen op de oude Rijkswerf Willemsoord, gebouwd in de jaren twintig van de vorige eeuw, naar een ontwerp van Jan Blanken. Nu deze werf door de Koninklijke Marine is verruild voor een nieuwe, eigentijdse behuizing, dient zich het moment aan voor een bezinning op de toekomst van dit voor Nederland unieke monumentale complex.

Een eind 1992 gepubliceerd rapport aan de gemeente Den Helder geeft aan dat hier goede mogelijkheden liggen voor nautisch en cultuurhistorisch toerisme.

Inlichtingen over de festiviteiten zijn te verkrijgen bij de VVV, tel. 02230-25544.

6. Tentoonstelling „Bussink koek 400 jaar”

Naar aanleiding van het 400-jarig bestaan van de beroemde Deventer koekfabriek organiseert de jubilerende firma in samenwerking met de Deventer VVV in mei een ambachtenmarkt, waar zo'n vijftig soorten ambachten, die alle iets te maken hebben met het koekbakken, zullen worden gedemonstreerd.

Van mei tot augustus zal in de Atheneumbibliotheek in Deventer de expositie „Bussink koek 400 jaar” te zien zijn, met onder meer een compleet nagebouwde bakkerij-oude-stijl. De expositie wordt aangevuld met historisch materiaal uit het archief van Bussink. Inlichtingen: VVV, tel. 05700-16200.

7. Excursies/lezingen „Industriegeschiede”, Duisburg

De volkshogeschool van de stad Duisburg organiseert in 1993 een aantal belangwekkende excursies en lezingen over industriële archeologie in Duitsland en andere landen.

Een greep uit het programma:

- 14 mei 1993: lezing over hoogovenmusea in Alabama, USA, in Geschichtszentrum Hütten-Betrieb, Emscherstrasse 71, Duisburg.

- 1 juni - 9 juni 1993: excursie naar industriële monumenten in de Oeral (Rusland), o.a. hoogovens, mijnbouw en ijzergieterijen.

- 20 juni 1993: excursie in de Märkische Kreis: „Strasse der Technische Denkmäler”, o.a. de oudste hoogoven in Duitsland: de „Luisen-Hütte” in Wocklum en een waterkrachtcentrale uit 1906.

- 13 - 22 september 1993: excursie „Industriegeschiede Schlesien“. Deze excursie voert door een van de oudste industriële landschappen van Europa, met o.a. mijnen en staalfabrieken in dit voormalige Duitse gebied (nu Polen). Inlichtingen en aanmeldingen: VHS Duisburg, Fr. Annette Thierfelder, König Heinrich Platz, 4100 Duisburg 1 (0203-283-2206).

8. Themazondagen „industrieel erfgoed“, Gent

Het Museum voor Industriële Archeologie van de Textielindustrie (MIAT) in Gent organiseert in 1993 maandelijks een speciale activiteit op zondagen, met als centraal thema industrieel erfgoed.

Het programma voor dit jaar is als volgt:

- 6 juni: wandelexcursie rondom het Handelsdok
- 25 juli: wandelexcursie „De katoenroute“
- 29 augustus: wandelexcursie langs bierbrouwerijen
- 26 september: wandelexcursie „Bruggen en sluizen“
- 31 oktober: lezing door René de Herdt over de MIAT-tentoonstelling „Koffie“
- 28 november: lezing door E. Levis over „Het Gentse dialect in de fabriek“

De excursies vinden plaats onder leiding van deskundigen, waaronder architecten en medewerkers van MIAT. De kosten bedragen BFRS 100 per activiteit. Het MIAT is gevestigd in een voormalige textiel fabriek aan de Minnemeers 9. Voor inlichtingen en reserveringen: tel. 091-2235969.

BERICHTEN

GRONINGEN

Winschoten: in januari is het dubbel winkelwoonhuis aan de Blijhamsterstraat 13 met bijbehorende regenkledingfabriek aan de Torenstraat 17 tot beschermd rijksmonument verklaard.

Het complex, eigendom van de gemeente Winschoten, dateert uit 1897 en is gebouwd in eclectisch-renaissancistische stijl. Aanleiding tot plaatsing op de monumentenlijst is de unieke architectonische vormgeving van het complex, dat is opgetrokken in de karakteristieke oranje rode Groninger baksteen.

Het dubbele woonhuis heeft een bewerkte houten erker, gedragen door vrouwenfiguren. Het interieur heeft opvallende elementen, zoals de trap, plafonds van papier-maché en vouwblinden. Het winkelinterieur heeft nog de oorspronkelijke indeling met schappen en gietijzeren zuiltjes met fantasie kapitelen.

De fabriek achter het woonhuis heeft een interieur met ongedeelde ruimten, ondersteund door geprofileerde, dunne gietijzeren kolommen. Op de zolder bevindt zich nog een houten hijsinstallatie.

De gemeente heeft nog geen bestemming voor de gebouwen gevonden.

Stadskanaal: de uit 1935 daterende watertoren aan de Ceresstraat is in januari op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst.

De 43 meter hoge, met baksteen beklede betonconstructie is een typerend bouwwerk uit het interbellum. De gemeente wil de toren in de toekomst betrekken bij het nabijgelegen Streekhistorisch Centrum. Binnen afzienbare tijd zal de gemeente tevens een voorstel doen voor de bescherming van enkele bruggen en sluizen in het Stadskanaal.

FRIESLAND

Drachten: de toekomst voor het oude kerftabakfabriekje van de fa. Van der Meulen is onzeker geworden, nu een herbestemmingsplan financieel moeilijk haalbaar lijkt. Een plaatselijk bouwbedrijf en een horeca-exploitant willen het oude fabriekje aan de Zuidkade verbouwen tot een café-restaurant, met daaromheen winkels.

De kosten van het totale plan bedragen volgens de oorspronkelijke schatting ca. 3,5 miljoen, maar recent onderzoek wees uit dat de renovatie van het in slechte staat verkerende bedrijfspand wel eens duurder zou kunnen worden dan totale nieuwbouw.

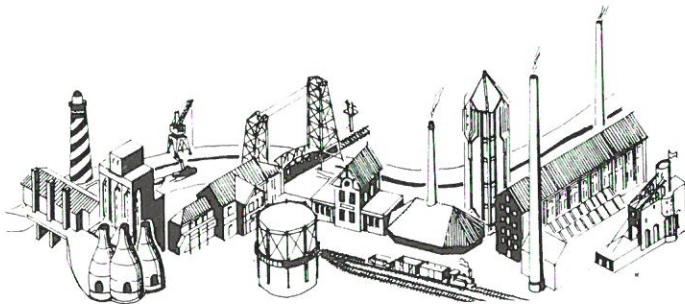
Ook de gemeente Smallingerland maakt zich bezorgd over de dreigende sloop van dit laatste nog bestaande kerftabakfabriekje, gebouwd in 1840.

Sneek: de watertoren van Sneek is gekozen tot monument van de maand mei 1993 door de gelijknamige stichting. In deze maand zal de toren, een bouwwerk in neo-renaissancistische stijl uit 1908, ter bezichtiging zijn opengesteld op vrijdag, zaterdag en zondag van 13.00 tot 17.00 uur. In de toren is een expositie te bezichtigen. In de serie Monument van de Maand zal tegelijkertijd een boekwerkje verschijnen over de toren, dat voor de prijs van f 15,- in de toren verkrijgbaar is.

DRENTHE

Meppel: in januari is de goederenloods uit 1902 bij het NS-station van Meppel gesloopt.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de 45 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. De nieuwsbrief verschijnt zesmaal per jaar en staat onder redactie van:

H. P. G. de Boer, W. F. Jansen Wz. en A. J. Klut.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Händellaan 109, 8031 EH Zwolle (samensteller).

Kopij voor Industria 1993 no. 3 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 15 mei 1993.

Sekretariaatsadres FIEN: Zomervaat 206f, 2033 DN Haarlem.

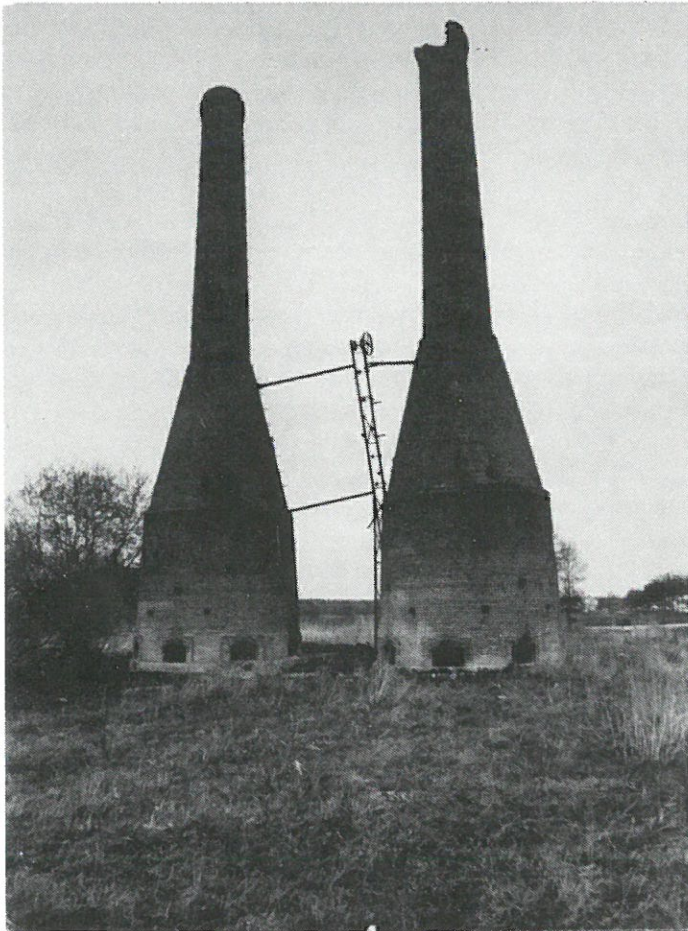
Abonnementenopgave: door overmaking van f 26,- voor de jaargang 1993 op Postbankrek.nr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

Meppel: de Sluisbrug, een stalen ophaalbrug over de Hoogeveensche Vaart in het oude centrum van Meppel, moet vervangen worden, zo luidt het voorstel van de gemeente.

De nieuw te bouwen brug, die volgens de richtlijnen van de Rijksdienst voor Monumentenzorg hetzelfde uiterlijk moet gaan krijgen als de oude brug uit 1933, zal ca. 1 miljoen gaan kosten. De oppositie in de gemeenteraad wil het behoud van de bestaande brug, een plan dat slechts een ton zou gaan kosten.

De bestaande brug is volgens de gemeente echter niet meer in staat het intensieve verkeer te verwerken en zal dus zeker niet gehandhaafd kunnen blijven. Tegelijkertijd met de renovatie c.q. nieuwbouw van de Sluisbrug zal de naast de brug gelegen „Meppeler schutsluis” worden opgeknapt. Samen vormen brug en sluis nu nog een karakteristiek waterbouwkundig ensemble.

Diever: de gemeente Diever heeft het restauratievoorstel voor het kalkovencomplex aan de Drentse Hoofdvaart ingetrokken.

Diever: kalkovens (1925).

Hoewel het complex, bestaande uit twee flesvormige ovens, op de monumentenlijst is geplaatst, was onduidelijkheid over de toekomstige exploitatie en het onderhoud van de ovens reden voor het college voorlopig de restauratieplannen op te schorten.

Eigenaar van de vervallen kalkovens aan de Drentse Hoofdvaart is de stichting „Het Drents monument”.

De kalkbranderij behoort samen met de drie ovens bij Meppel tot de laatste nog in de provincie aanwezige ovens.

OVERIJSSSEL

Dalfsen: het NS-station uit 1908 zal door de gemeente op de gemeentelijke monumentenlijst worden geplaatst,

ondanks het ingediende bezwaar van NS. NS wil het station afstoten en laten slopen. NS beschouwt het station niet monumentwaardig, omdat elders langs de lijn Zwolle-Emmen nog voldoende identieke stationsgebouwen bewaard zullen blijven. De gemeente Dalfsen wil het pand een herbesteding geven, bij voorkeur een woonbestemming.

Overigens wordt nog een (voormalig) station langs de lijn Zwolle-Emmen met sloop bedreigd: Bergentheim.

Delden: het Zoutmuseum Twente, gevestigd in het oude gemeentehuis van Delden, heropent zijn deuren in mei, na een jaar gesloten te zijn geweest. Het museum is gerenoveerd en opnieuw ingericht. Nieuw is onder meer een basisexpositie, die aan de verschillende facetten van zoutwinning aandacht schenkt. Verder is er ruimte gecreëerd voor wisselexposities. Op de begane grond komt de grote trekpleister van het museum: een permanente presentatie van zo'n tweeduizend zoutvaatjes uit eigen en particulier bezit.

Raalte: sinds de sluiting van het Overijssels Kanaal voor de scheepvaart in 1987 staat het voortbestaan van enkele kanaalbruggen ter discussie. Eén van de twee in het centrum gelegen bruggen zal verdwijnen. De andere brug, een stalen ophaalbrug uit de dertiger jaren (Enkbrug) zal gehandhaafd blijven als industrieel monument en waarschijnlijk op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst worden. Dit geldt ook voor twee andere belangwekkende bruggen in de gemeente Raalte: de ophaalbrug over de Spekschateweg en de Zonnenbergerbrug bij Heeten, een voormalige tramophaalbrug, afkomstig uit Helmond.

Zwolle: 28 februari jl. is de voetgangersbrug over het NS-emplacement gedemonteerd. De brugdelen, die tijdens een nachtelijke operatie op spectaculaire wijze werden weggetild door een hijskraan, zijn vervolgens per schip getransporteerd naar Maarssen, alwaar een grondige restauratie zal plaatsvinden. De brug zal in juni weer hersteld zijn en op zijn plaats terug zijn.

Zwolle: op 22 april is het gerestaureerde sluizencomplex in de Willemsvaart bij Katerveer door minister d'Ancona officieel weer in gebruik gesteld. De ingrijpende renovatie van deze unieke schutsluis met dubbele ijzeren ophaalbruggen heeft twee jaar geduurd. In het sluishoofd aan de IJsselzijde is een nieuw uitwateringsgemaal aangebracht.

GELDERLAND

Scherpenzeel: tussen Woudenberg en Scherpenzeel herinnert een groot emplacement met bedrijfsgebouwen nog aan de voormalige spoorverbinding met Amersfoort.

Scherpenzeel: graansilo en goederenloods (1886).

In de reeks AO (Aktuele Onderwerpen), waarin wekelijks een deeltje verschijnt, is onlangs een nummer verschenen over Industriële Archeologie. In het boekje geven de auteurs in beknopte stijl een helder overzicht van wat het begrip industriële archeologie inhoudt, het ontstaan ervan en een overzicht van industriële monumenten in Nederland. Voor de geïnteresseerde leek biedt dit boekje een heldere introductie in de industriële archeologie.

Sep, Peter: *Tetterodecomplex; van kraakaffaire tot volkshuisvestingmodel*. Amsterdam, De Balie, 1992. ISBN ? Prijs f 24,95.

In de jaren tachtig kende Amsterdam een aantal geruchtmakende kraakpanden, bezet vaak uit idealistische motieven, zoals het vinden van een zinvolle herbestemming.

Eén van de meer bekende panden is de voormalige drukkerij Tetterode aan de Bilderdijkstraat. Het complex bestaat uit een in Jugendstil opgetrokken gebouw uit ca. 1900 van architect J. Hartkamp aan de Bilderdijkstraat en een latere uitbreiding in de trant van de Nieuwe Zakelijkheid van architect Merkelbach aan de Da Costakade. In dit boek wordt een overzicht gegeven van de bouwhistorie van deze drukkerij, de kraakperiode, de onderhandelingen met de gemeente en de projectontwikkelaars en de uiteindelijke redding van dit industriële monument door er een woonbestemming aan te geven.

Wijmer, Sacha: *Water om te drinken*. Rijswijk, Vereniging van Exploitanten van Waterleidingbedrijven in Nederland, VEWIN, 1992. 159 blz.; geïll., 28 cm. ISBN 90-80105716. Prijs f 53,50.

In opdracht van de VEWIN werd dit populair-wetenschappelijke boek over de geschiedenis van de drinkwatervoorziening in Nederland geschreven. Het boek behandelt achtereenvolgens de periode 1500-1860, de periode 1860-1890 (het ontstaan van de moderne drinkwaterleiding), de periode 1890-1960, de periode 1960-1992 (opkomst milieuproblematiek) en geeft tenslotte een toekomstvisie over het tijdvak 1992-2025. Het boek is rijkelijk voorzien van foto's (waaronder vele in kleur), tekeningen, een literatuuroverzicht en een alfabetisch register van zaken en personen.

Een uitstekend geschreven boek, dat voor het eerst een alomvattend beeld geeft van de ontwikkeling van een openbare nutsvoorziening.

Kriele, Paul: *De Gruyter's snoepje van de week*. Den Bosch, Bastion Oranje, 1992. 320 blz.; geïll.; 30 cm. ISBN 90-80052132. Prijs f 42,50.

In 1977 kwam een einde aan het bestaan van het ooit roemruchte De Gruyterconcern, door de overname van het concern door De Spar. In dit gedenkboek geeft de auteur een impressie van het bedrijf, waarbij de auteur voornamelijk is afgegaan op „oral history”. Een populair uitgegeven boek, gebaseerd op een mix van interviews met ex-medewerkers, archiefonderzoek en geïllustreerd met veel foto's.

Ondanks de wat rommelig aandoende lay-out een welkome aanvulling in de categorie bedrijfsmonografieën.

Meulen, J. van der: *Tabaksnijverheid in Gorinchem: een inventarisatie van de pijpenmakers en hun produkten gedurende een periode van 200 jaar*. Leiden: Pijpelogische

Kring Nederland, 1992. 161 blz.; geïll.; 30 cm. ISBN 90-80113816. Prijs f 36,-.

Wetenschappelijk verantwoorde beschrijving van twee eeuwen tabaksnijverheid in Gorinchem, in het tijdvak 1630-1840. Aandacht wordt besteed aan de gilden, de pijpenmakers, de soorten pijpen en beschrijvingen van eventuele vindplaatsen. Een uitgebreid deel van het boek bestaat uit afbeeldingen van zo'n 600 verschillende pijpekoppen. Een apart hoofdstuk besteedt aandacht aan de potten waarin de pijpen gebakken werden.

In een bijlage wordt een alfabetisch overzicht gegeven van pijpenmakers, met jaartal, naam en merk. Interessant voor specifiek in deze tak van ambacht geïnteresseerden.

Autobussen van de Haagse Tram. Klaaswaal, Deboekant, 1992. 84 blz.; geïll.; 20 cm. Dl. 1: 1924-1944. ISBN 90-71802841. Prijs f 33,50.

In de bekende serie over de historie van het rollend materieel is nu een deel gewijd aan de autobushistorie van de HTM. De auteur, een ex-touringcarondernemer, heeft een aantrekkelijk boek samengesteld, gebaseerd op zijn privé-archief en dat van de HTM. De ca. 80 illustraties van goede kwaliteit zijn afkomstig uit het archief van de auteur en uit andere archieven. Het boek wordt gecompleteerd door drie netkaartjes alsmede een overzicht van het wagenpark van de HTM.

Ludwig, Hannah: *J. van Hulst: sporen van een Friese tegelbakker*. Stichting Monument van de Maand, 1992. 47 blz.; geïll. ISBN 90-73845165. Prijs f 14,-.

In de bekende serie „Monument van de Maand” verscheen onlangs een deeltje gewijd aan de geschiedenis van de tegelfabriek van J. van Hulst te Harlingen. Deze bekende Friese onderneming begon in 1849 met een plateelbakkerij. Later specialiseerde het bedrijf zich in de productie van tegels, waarbij met name onder invloed van de Art Nouveau bijzonder fraaie tegeltableaus tot stand kwamen. Het boek besteedt veel aandacht aan de nog overgebleven tegeltableaus die door heel Friesland nog te vinden zijn. Ook wordt aandacht besteed aan de arbeidsomstandigheden bij Van Hulst, geïllustreerd met unieke opnamen uit 1890.

Als bijlage is een handige fiets/wandelroute van Harlingen en omgeving opgenomen, waar nog sporen te vinden zijn van de baksteen- en tegelfabricage.

Bakker, M.: *Herstelplaats voor 's lands vloot: van het Nieuwe Werk naar Rijkswerf Willemsoord*. Amsterdam, De Bataafsche Leeuw, 1993. 168 blz.; geïll. ISBN 90-670731-21. Prijs: f 55,-.

Het Marsdiep, Huisduinen en pas veel later Den Helder hebben sinds de zestiende eeuw een belangrijke rol gespeeld in de Nederlandse maritieme historie. Eerst in 1776 is er sprake van een plan om te komen tot een marinesteunpunt. Ten tijde van de Bataafse Republiek worden door Jan Blanken al plannen ontworpen waarop de latere Rijkswerf gebaseerd is. De inval van Engelse troepen in de kop van Noord-Holland in 1799 gaf mede de doorslag tot de aanleg van de marinehaven met droogdokken. Het duurde echter nog tot 1827 voordat deze plannen geheel gerealiseerd werden. Het rijk geïllustreerde boek beschrijft deze ontwikkeling. Het is te hopen dat er een vervolg komt waarbij de geschiedenis van de Rijkswerf Willemsoord beschreven zal worden.

Onlangs is begonnen met de sloop van de imposante graansilo's uit de jaren vijftig. Ook de in het maalderijcomplex ingebouwde voormalige goederenloods van het station Woudenberg-Scherpenzeel is onder de slopershamer gevallen. Van het station resteert nog het woninggedeelte.

UTRECHT

Doorn: aan de rand van Doorn ligt een bijzonder gaaf waterleidingcomplex, dat eigendom is van het laatste nog particuliere drinkwaterleidingbedrijf in Nederland. Het complex bestaat uit een watertoren, ontworpen door de fa. Visser en Smit, uit 1903, een pomphuis uit dezelfde tijd, uitgebreid in 1912 met een uitbouw voor een nieuwe pompmachine, een houten kolenloods en een directeursvilla. Het complex wordt omschreven als zijnde van bijzonder belang uit oogpunt van industriële archeologie.

De eigenaar, „NV Bronwaterleiding Doorn”, wil het complex verkopen aan waterleidingmaatschappij Midden-Nederland, die de watertoren waarschijnlijk buiten bedrijf zal stellen. Plaatselijke historische verenigingen dringen bij de gemeente aan het complex op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen.

Elst: de oude tabaksschuur aan de Bosweg is in januari jl. afgebrand. De schuur, een voor de Utrechtse Heuvelrug typerend bedrijfsgebouw voor de tabakscultuur, moet als verloren worden beschouwd.

NOORD-HOLLAND

Amsterdam: zomer 1992 publiceerde het stadsdeel Westerpark de uitslag van de „Ideeëngroep Westergasfabriek”.

De selectiecommissie moest maar liefst 331 inzendingen beoordelen. Uiteindelijk werden vier partijen uitgenodigd om een nader haalbaarheidsonderzoek te verrichten naar de herbestemmingsmogelijkheden van het imposante gebouwencomplex, waaronder een gashouder, aan de Haarlemmerweg.

Bijzondere aandacht verdient het plan van AResearCH uit Eindhoven. Hierbij heeft architect Ed. Schulte op realistische en fantasierijke wijze geopteerd voor de vestiging van een Centrum voor Bouw- en Civiele Techniek. Het idee is, aldus Schulte: „het onderbrengen van bouw- en civieltechnische objecten van omvangrijk formaat op één locatie. (...) het centrum zal daarnaast een onderdeel vormen van het netwerk van aanverwante organisaties die participeren in een nationaal stelsel van musea op het terrein van industrie en samenleving”.

Van groot belang is in de plannen de combinatie van het centrum met voorzieningen voor de uitvoerende kunsten, zoals moderne muziek, jazz en theater. Voorgestelde functies zijn o.a.: expositieruimten, werkplaats (levend museum), tentoonstelling Nederland-Waterland in de gashouder, bruggenreservaat, filmhuis en een studieceterum voor organisaties op het terrein van het industriële erfgoed. Nog voor de zomer zal de Stadsdeelraad beslissen welke van de vier ingezonden projectvoorstellen zal worden uitgevoerd.

Amsterdam: na zestig jaar zal de Maggi-fabriek aan de Haarlemmerweg worden gesloten. De produktie van soepen, sausen en bouillons wordt overgeplaatst naar de Nestlé-fabriek in Venray (het moederconcern). Aanleiding hiervoor is het verouderde fabrieksgebouw uit 1934, dat niet meer voldoet aan de huidige eisen. Het in kubistische stijl gebouwde complex zal worden verkocht.

ZUID-HOLLAND

Katwijk aan Zee: de 18e-eeuwse visrokerij aan de Schoolstraat, die nog in bedrijf is, dreigt binnen afzienbare tijd te verdwijnen uit het Katwijkse dorpsbeeld. De gemeente wil in het betrokken gebied woningbouw realiseren en de visrokerij, welke stankoverlast veroorzaakt, slopen en eventueel overbrengen naar het Openluchtmuseum in Arnhem. Voor de transportkosten stelde de gemeente een bedrag van f 50.000,- beschikbaar. Het Openluchtmuseum heeft echter eind maart de gemeente Katwijk laten weten op korte termijn geen mogelijkheden te zien voor herbouw van de rokerij in het Openluchtmuseum. Voor nieuwe objecten heeft het Openluchtmuseum geen geld beschikbaar.

Door deze beslissing zal de gemeente binnenkort een definitief besluit tot sloop van deze laatste visrokerij in Katwijk moeten gaan nemen.

Leiden: april jl. is begonnen met de sloop van de textielfabriek van Parmentier aan de Lammermarkt, ondanks verzet van een aantal actiegroepen, waaronder STIEL (Stichting Industrieel Erfgoed Leiden). De gemeente Leiden heeft aan de eigenaar, een projectontwikkelaar, een sloopvergunning verstrekt.

Op de plaats van de fabriek, het laatste textielcomplex in de Leidse binnenstad, zullen woningen, winkels en een ondergrondse parkeergarage verrijzen. Eerder, in 1990, was een sloopvergunning door de gemeente afgewezen en werd nog gezocht naar een herbestemming voor het uit 1890 daterende complex.

Leiderdorp: de gemeente Leiderdorp wil de „Doesbrug” over de Zijl in de Hoofdstraat vervangen door een moderne brug.

Een plaatselijk actiecomité, Doesbrug '89, heeft bij de gemeente bezwaar aangetekend tegen dit voornemen. Eerder, in 1989, had de gemeente het plan de brug te renoveren c.q. te restaureren.

De Doesbrug is een gietijzeren ophaalbrug uit 1887, vervaardigd door de ijzergieterij „Prins van Oranje” te Den Haag. De Commissie erfgoed in ijzer en staal heeft de gemeente op het belang en de zeldzaamheidswaarde van dit technisch monument uit de 19e eeuw gewezen. Bijzonder aan deze brug zijn de fraai gedetailleerde onderdelen, zoals de zeldzame achtkantige hameistijlen en de hameiregel tussen de stijlen met het in gietijzer uitgevoerde jaartal 1887.

De commissie en het actiecomité ijveren voor plaatsing van deze brug op de gemeentelijke monumentenlijst en restauratie in de oorspronkelijke stijl.

Schiedam: de restauratie van de panden Lange Haven 74-76 is in volle gang. De Stichting De Gekroonde Brandersketel zal na voltooiing van de restauratie in dit voormalige branderijcomplex het Nederlands Gedistilleerd Museum vestigen.

Archeologisch onderzoek in de panden heeft inmiddels de vondst opgeleverd van diverse oude distilleerderijonderdelen, waaronder twee distilleerketels.

Van het voor de restauratie benodigde bedrag (5,8 miljoen) is in de vorm van subsidies reeds 4 miljoen binnen.

ZEELAND

Middelburg: het ministerie van WVC heeft in januari twee ijzeren bruggen tot rijksmonument aangewezen. Zowel de dubbele ijzeren draaibrug tussen de Maïsbai en de Kinderdijk (Dokbrug) uit 1876 als de gietijzeren voetgan-

gersbrug over het NS-emplacement zijn belangrijke cultuurtechnische monumenten.

De geklonken stalen delen van de draaibrug zijn vervaardigd door de gieterij Prins van Oranje te Den Haag. De brug draait in twee gedeelten weg in de verlaagde kademuren om het varend verkeer door te laten.

De voetgangersbrug naast het NS-station is een bijzonder fraaie constructie, met gietijzeren balusters met acanthusbladeren en pijnappels, verlichtingsbogen en lantarens bij elk uiteinde van de brug. Op de brugligger bevindt zich een cartouche met de datum 1871. De brug is qua type een voor Nederland uniek spoorwegmonument; alleen in Zwolle is nog een (stalen) voetgangersbrug te vinden, welke momenteel in restauratie is.

Scherpenisse: de uit 1923 daterende betonnen watertoren van de waterleidingmaatschappij Tholen zal in juni buiten gebruik worden gesteld. De functie van de toren zal dan worden overgenomen door een nieuw pompstation. De karakteristieke toren zal mogelijk worden verkocht aan de gemeente.

Scherpenisse: watertoren (1923).

NOORD-BRABANT

Bergen op Zoom: het personeel van de ijzergieterij Rogier, Nerincx Richter (RNR) is 1 april jl. eigenaar geworden van het bedrijf, dat voortaan Gieterij Machinefabriek BV zal heten. Tot deze unieke stap is besloten vanwege het ontbreken van een opvolger voor directeur Van Kalmthout. Aanvankelijk zag het er naar uit dat de gieterij zou moeten sluiten vanwege noodzakelijke hoge milieu-investeringen in het 110 jaar oude fabriekscomplex bij het NS-station. Sluiting zou sloop hebben betekend van dit industriële monument en een investering van drie miljoen voor het schoonmaken van de verontreinigde grond.

Door afvloeiing van tijdelijke arbeidsplaatsen en een gefaseerde vernieuwing van het machinepark kan de gieterij blijven voortbestaan, al blijft de toekomst onzeker door de zware concurrentie in de gieterijsector. De Bergense gieterij behoort tot de laatste 25 die er nog over zijn in Nederland en vervaardigt op ambachtelijke wijze specialistisch gietwerk, o.a. leidingonderdelen voor waterleidingbedrijven.

Eindhoven: de afslankingsoperaties die Philips de laatste tijd heeft doorgevoerd, hebben ook consequenties voor de bedrijfsgebouwen van dit concern in de Eindhovense binnenstad. Diverse fabrieksgebouwen staan al leeg of worden binnenkort afgesloten. De gemeente heeft voor de herbestemming van dit immens grote gebied, een strook van een kilometer breed en zeven kilometer(!) lang, een structuurplan ontwikkeld. Dit plan, „westcorridor”, gaat uit van een totaalconcept waar woningbouw een belangrijk onderdeel van zal uitmaken.

In het plangebied, o.a. aan de Emmasingel, bevindt zich een aantal imposante fabrieksgebouwen van Philips, die in de visie van de gemeente behouden moeten blijven als industrieel monument. Kenmerkend voor deze gebouwen zijn de strakke betonarchitectuur en de witte gevels.

Bijzonder element in dit gebied is het eerste fabriekje uit 1891, waar Philips indertijd begon met de fabricage van kooldraadlampen. In 1951 werd het gebouw ingericht als Licht Demonstratie Centrum. Onlangs, 25 februari jl., is de restauratie van dit fabriekje door Philips voltooid en officieel in gebruik genomen door dr. ir. Frits Philips, oud-directeur. Na de grondige restauratie biedt het interieur van het in 1860 oorspronkelijk als draadnagelfabriek gebouwde complex een treffend (gereconstrueerd) beeld van de omstandigheden waaronder in 1891 kooldraadlampen werden gefabriceerd.

De werkplaats, middelen en oude technieken zijn zorgvuldig geconserveerd en gereconstrueerd, met behulp van deels originele apparatuur. In een ander deel van het museum is een galerie ingericht waar de „Stichting Lichteffecten in Schilderkunst en Sculptuur” haar kunstverzameling kan exposeren. De stichting beheert een unieke collectie schilderijen, tekeningen en andere kunstobjecten die zij in de loop der jaren heeft verzameld. Alle kunstwerken hebben als gemeenschappelijk thema de rol die het kunstlicht door de eeuwen heen heeft vervuld en ook nu nog vervult.

Het museum is niet openbaar toegankelijk, maar voor groepen kan een afspraak worden gemaakt.

Hedikhuizen: De inundatiesluis aan de Hoge Maasdijk bij Hedikhuizen, behorend bij het gelijknamige fort, is in januari op de rijksmonumentenlijst geplaatst.

De sluis, bestaande uit drie smalle kokers, heeft hefluisen aan de binnen- en buitendijkse zijde.

De schuiven kunnen worden bediend door een heugelstang, die door een op de dijk geplaatste tandwielkast loopt. De in 1862 gebouwde sluis is beschermd vanwege zijn relatieve zeldzaamheid als krijgskundig/waterbouwkundig object.

LITERATUURSIGNALERING

Coster, W., en M. Overbeek: *Industriële archeologie*. Lelystad, Stichting IVIO/AO-nr. 2441. Prijs f 3,50, te bestellen bij W. Coster, Frederikplein 2, 8019 XB Zwolle.